

„V rozsudku som mal červeným písmom
zvýraznené: **NÁVRAT NEŽIADUCI!**“

Štefan Ružovič (* 1934 † 2022)

Život mladého človeka poznačeného komunistickým režimom, väznením, pracovnými tábormi v ťažkých podmienkach, to je príbeh pána Ružoviča. Kým si jeho rovesníci užívali bezstarostnú mladosť, on sa podieľal na založení protištátnej skupiny, ktorá pomáhala ľuďom emigrovať a ilegálne prevádzala osoby cez hranice v Devínskej Novej Vsi. Trest ho neminul a roky strávené vo väzniciach a v uhoľných a uránových baniach navždy poznačili jeho život.

Tento príbeh nie je ojedinelý. Mnohí za svoju odvahu postaviť sa vtedajšiemu režimu zaplatili veľkú daň. Veríme, že vás tento príbeh zaujme a pripomenie vám neľahké časy totalitného Československa, na ktoré mnohí zabúdajú.

 podcast

 príbeh

Aktivita 1: Bodysculpting (Braunov Kuks)

skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, demokracia a totalita, estetické cítenie a sociálne zručnosti

Ciel:

Pochopiť dopad historických udalostí 20. storočia na životy jednotlivcov. Uvedomiť si význam demokracie a porozumieť rozdielu medzi demokraciou a totalitou. Poskytnúť slobodný priestor na rozvoj verbálnych, sociálnych a tvorivých zručností. Dôtvárať a štruktúrovať hodnotovú orientáciu žiakov.

Pomôcky:

veľký bal papiera, tabuľa, flipchart, fixy, kostýmové náznaky, rekvizity podľa potreby, celý príbeh pamätníka, príbeh pamätníka rozstrihaný na časti

Postup:

- *Na úvod, v evokácii,* sa so žiakmi/žiačkami rozprávame o demokratickom zriadení, jeho znakoch, výhodách, obmedzeniach. Porovnávame jednotlivé aspekty s totalitným zriadením. Pre prehľadnosť môžeme využiť aj zápis na flipchart, tabuľu, veľký hárok papiera.
- Pýtame sa ich, aké referencie obidvoch zriadení sledujú vo svojom okolí. Diskutujeme o spomienkovom optimizme u staršej generácie a analyzujeme dôvody idealizácie socialistického režimu.
- Spoločne hľadáme pravdivé odpovede na otázku výhod a nevýhod demokracie a totality. Na konkrétnych príkladoch demonštrujeme dôsledky jednotlivých režimov.
- *V hlavnej časti, v procese uvedomenia,* budeme pracovať v skupinách. Žiakov/žiačky rozdelíme do skupín podľa rôznych možností (žiaci sa rozdelia sami podľa vlastných preferencií, rozpočítame ich, rozdelia sa hrou na molekuly, ročné obdobia a pod.). V samotnej aktivite využívame metódu bodysculptingu, dramatizačnú metódu, ktorá napomáha spracovať príbeh, svedectvo, ktorý vyvoláva emócie. Pracujeme s neverbálnym spôsobom vyjadrenia emócií, ktoré je náročné vyjadriť slovami. Táto metóda je efektívnym prostriedkom, prostredníctvom ktorého žiaci/žiačky stelesnia svoje dojmy pomocou svojich tiel. Toto vyjadrenie tvorí neobvyklé vyjadrenie silného emocionálneho obsahu. U žiakov rozvíja aktivitu, kreativitu, sebareflexiu v podobe stvárnenia vlastných emócií, schopnosť spolupracovať, niešť zodpovednosť za výsledok, neverbálne komunikovať, uvedomiť si vlastné emócie, rozvíjať charakter a upevňovať hodnoty.
- Celý text príbehu rozdelíme na jednotlivé časti. Využijeme tieto časti textu príbehu:
 - > Počiatky protištátnej skupiny
 - > Nočné prevádzanie ľudí cez hranicu
 - > Prezradenie skupiny a zatknutie
 - > Väzenské martýrium
 - > Krátky závan slobody
 - > Naspäť vo väzenskej rovnošate
 - > Falošná sloboda v neslobodných časoch
 - > Novopečení súdruhovia demokrati

- Pripravíme vytlačené texty častí príbehu a texty rozdáme do skupín žiakov/žiačok.
- Požiadame žiakov, aby si pozorne prečítali vybranú časť príbehu a zapísali si poznámky, ktoré sa im v súvislosti s danou časťou textu vynorili v mysli. Môžeme im pomôcť otázkami: Aké myšlienky, otázky vám napadajú po prečítaní textu? Aké pocity vo vás príbeh vyvolal? Čo ste cítili po prečítaní časti príbehu? Čo vo vás najviac rezonovalo?
- Na základe týchto zápiskov žiaci pristupujú ku kreatívnej časti aktivity a vytvárajú spoločnými silami sochy, súsošia zo svojich tiel. Musia sa navzájom dohodnúť, kto bude scenárista, režisér, kto sochár a kto socha, súsošie. Žiaci/žiačky môžu využiť akékoľvek dostupné rekvizity, ktoré im prostredie triedy ponúka.
- Stanovíme časový limit, počas ktorého žiaci vytvárajú sochy, súsošia. Tieto majú čo najviac vystihovať pointu vychádzajúcu z ich poznámok z príbehu. Predtým sa musia navzájom poradiť, porovnať si svoje poznámky a vytvoriť koncept, ktorý bude čo najlepšie reprezentovať skupinovú dohodu. Ideálne by bolo, aby žiaci/žiačky tvorili slovné spojenia, citáty, ktoré danú časť textu čo najviac vystihujú. Sochy sa môžu počas prezentácie meniť, čím by vyjadrovali dynamiku časti príbehu.
- Postupne, v časovej následnosti, jednotlivé skupiny prezentujú svoje výtvary. Ostatní sa ako diváci prechádzajú v galérii a snažia sa pochopiť myšlienku, ktorú socha či súsošie predstavujú.
- Spoločne potom skladajú celý príbeh do logického celku. Referujú, čo za danou sochou/súsoším čítajú, a diskutujú s tvorcami o ich diele a myšlienkach, ktoré komunikuje.
- Na záver tejto časti si celý príbeh prečítame, vypočujeme, oboznámime sa s obsahom. Porovnáваме s dramatickými zobrazeniami v jednotlivých skupinách.
- Vzáverečnej časti, reflexii, spätnej väzbe, sa žiakov/žiačok pýtame na procesnú i obsahovú stránku aktivity: Čo si sa vďaka tejto aktivite naučil/a? V čom sa tvoj pohľad na danú tému zmenil? Ktoré sochy a časti príbehu ťa najviac zaujali a prečo? Ako si sa cítil/a v úlohe sochára/sochy? Čo bolo pre teba prekvapujúce a prečo? Čo si teraz myslíš o období socializmu? V čom sa zmenil tvoj pohľad? Aký vidíš význam demokracie pre život človeka a spoločnosti? Čo musíme každý robiť, aby sme si demokraciu zachovali? Aký odkaz minulosti by si vďaka aktivite vedel/a formulovať?

Aktivita 2: List z väzenia

skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, demokracia a totalita, komunistické perzekúcie a ich dôsledky na osudy jednotlivcov, politické procesy a porušovanie základných práv a slobôd

Ciel:

Poukázať na fatálne dôsledky totalitného režimu na ľudské životy prostredníctvom osudov pamätníkov. Naučiť sa pracovať s textom, čítať s porozumením, vytvoriť reálnu predstavu o komunistickej minulosti Slovenska. Podporiť zmenu vnímania totalitného socializmu a podporiť objektivizáciu režimu.

Pomôcky:

príbeh pamätníka, listové papiere, čisté papiere na prípravu konceptu, poštové obálky, perá, červené perá, internet

Postup:

- *Na úvod (v evokácii)* sa oboznámime s príbehom pána Ružoviča. Vyberieme spôsob, ktorý je pre žiakov/žiačky najpopulárnejší a primeraný cieľovej skupine.
- Spoločne diskutujeme o témach, ktoré príbeh komunikuje (socializmus, totalita, obmedzovanie ľudských práv a slobôd, emigrácia, politické procesy, výkon trestu v pracovných táborech, demokracia a pod.).
- Pýtame sa žiakov na informácie a fakty, ktoré k daným témam poznajú, a zdroje, odkiaľ informácie čerpajú.
- *V hlavnej časti (uvedomení)* sa rozhodneme, akým spôsobom budeme pracovať s príbehom pamätníka (individuálne, skupinovo).
- Uskutočnime historický vstup do tohto obdobia. Približujeme žiakom/žiačkam dôvody politických súdnych procesov a následné perzekúcie (väznenia, popravy, práca v ťažkých podmienkach atď.). Upozorňujeme, že tieto represie sú sprievodným javom každého totalitného režimu. Politické súdne procesy sú pre totalitné režimy jedným z hlavných prostriedkov na udržanie moci a predstavujú najvyššiu formu perzekúcií a represii voči tým, ktorí by mohli ich vládu ohroziť alebo s ňou nesúhlasia. Ako nástroj a prostriedok oficiálnej politiky sa stávajú bežnou politickou praxou. V komunistickom Československu mali podobné poslanie, nakoľko jeho predstavitelia museli riešiť neustále spory a konflikty s vlastnou spoločnosťou od prevzatia moci v roku 1948 až do roku 1989, do Nežnej revolúcie. Najviac a najbrutálnejších politických procesov sa v Československu odohralo v rokoch 1948 – 1954, v tzv. zakladateľskom období komunistického režimu, pod taktovkou a podľa vzoru Sovietskeho zväzu. Počas tohto obdobia sa uskutočnilo najviac politických súdnych procesov a zároveň sa vyniesli najtvrdšie tresty s najtvrdším dopadom na život jednotlivcov i celej spoločnosti v bývalom Československu. V nasledujúcich rokoch sa politické súdne procesy naďalej organizovali, ale už nemali taký brutálny charakter.
- Žiakov rozdelíme do skupín alebo zadáme prácu jednotlivcom. Opäť sa vrátíme k príbehu pamätníka. Spoločne si zopakujeme nosné témy príbehu. Sústredíme sa najmä na obdobie pobytu pamätníka vo väzení. Vedeť žiakov k tomu, aby sa pokúsili predstaviť si bežný život trestanca vo výkone trestu, prípadne si vizualizovali konkrétne situácie, bežný denný život vo väzení, v pracovnom tábore.
- Následne im zadáme inštrukciu napísať v mene pamätníka list, ktorý by napísal svojim blízkym, svojej rodine. Zadáme inštrukciu, aby využívali aj naivitu autora listu, ktorý si kvôli svojej mladosti úplne neuvedomuje, čo môže a nemôže napísať

do listu, nakoľko ešte nepozná cenzorské praktiky, ktoré boli súčasťou reštrikcií. Vedeťme ich k tomu, aby sa v liste rozpísali o praktikách, správaní dozorcov, vyšetrovateľov a všetkých zainteresovaných voči väzňom, o režime vo väzení, o neľudských pracovných podmienkach. Vytvárajú koncept listu, ktorý potom prepisujú na listový papier.

- Umožníme im, aby informácie získané z popisu učiteľa/učiteľky i z príbehu pamätníka doplnili o informácie z odbornej literatúry, internetu (upozorňujeme na overiteľné a spoľahlivé zdroje informácií) a takto si dotvorili predstavu o skutočnom pobyte vo výkone trestu.
- Napísané listy vložia do obálok a navzájom si ich medzi sebou vymenia.
- V nasledujúcej časti zmenia svoje postavenia a budú pracovať v roli cenzorov, ktorí mali v takýchto zariadeniach nezastupiteľnú úlohu.
- V novej roli spoločne/individuálne (podľa toho, ako sme sa predtým rozhodli) kontrolujú obsah listov a zaškrťávajú časti, ktoré je neprípustné, aby sa komunikovali navonok a dozvedela sa o nich široká verejnosť. Prekrývajú neželané časti a opätovne v takejto upravenej podobe listy vkladajú do poštových obálok.
- Po realizácii týchto dvoch častí aktivity si spoločne vytvoríme priestor, kde sa usadíme ako jednotlivé skupiny/jednotlivci. Postupne čítame cenzormi upravené listy. Konfrontujeme ich s pôvodnou verziou (zachované koncepty listov). Vyberáme a pomenúvame časti textov, ktoré boli cenzormi v listoch odstránené. Porovnávame informácie autora s informáciami, ktoré budú zaslané adresátom. Zamýšľame sa nad dôvodmi, prečo práve tieto časti boli cenzormi vyčiarknuté, o čom by mohli vypovedať a aké dôsledky by malo ich preniknutie na verejnosť.
- V záverečnej časti aktivity sa rozprávame o komunistickom režime, ktorého významnou črtou boli práve politické procesy, ktoré ho sprevádzali od jeho začiatku až po neslávny koniec. Poukazujeme na to, že priamym dôsledkom niekoľkých tisícok súdnych procesov boli státisíce obetí. Obete si dôsledky niesli po celý zvyšok života, pokiaľ mali to šťastie a prežili. Hlavnú vinu za tieto tragédie, nešťastia a hrôzy, ktoré majú dosah aj na ďalšie generácie, nesie komunistický režim, jeho funkcionári, príslušníci najvyšších štátnych orgánov, justície, Štátnej bezpečnosti. Všetci nesú priamu zodpovednosť.
- Spoločne hľadáme odpovede na otázky ideálneho spoločenského zriadenia pre zachovanie ľudských hodnôt, ľudských práv a slobôd. Vyzdvihujeme výhody demokracie aj s povinnosťami, ktoré sú nevyhnutné pre to, aby sme ju mohli zabezpečiť. Upozorňujeme na jej krehkosť a jej ohrozenie v súvislosti so súčasnosťou a dianím na Slovensku i vo svete. Rozprávame sa o tom, čo môže každý z nás urobiť pre jej ochranu a zachovanie.